

بسم الله الرحمن الرحيم

آشنایی با برنامه ها، طرح ها و پروژه های عمران روستایی

نویسندگان:

دکتر سید علی بدری

(دانشیار دانشگاه تهران)

مهندس همت علی عینی راد

سری منابع آموزشی دهیاری ها

استاداری کشور
معاونت امور عمرانی
دفتر امور روستایی

وزارت کشور
سازمان شهرداری و دهیاری های کشور

سرشناسه	: بدری، سید علی، ۱۳۴۱ -
عنوان و نام پدیدآور	: آشنایی با برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های عمران روستایی / سید علی بدری، همت‌علی عبدی‌نژاد؛ (به سفارش پژوهشکده مدیریت شهری و روستایی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور)
مشخصات نشر	: گرگان: انتشارات لغت، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۹ ص.: جدول.
فروست	: سری منابع آموزشی دهیاری ها؛ ۳.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۹۲۳۵۵-۷-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
پیدداش	: کتابنامه .
موضوع	: عمران روستایی -- ایران -- طرح‌ها
شناسه افزوده	: عبدی‌نژاد، همت‌علی، ۱۳۴۴ -
شناسه افزوده	: سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور. پژوهشکده مدیریت شهری و روستایی.
رده بندی کنگره	: HN۴۹ / ع۸ ۳۶ ۱۰۹۱
رده بندی دیویی	: ۳۰۷/۳۰۹۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۷۱۰۰۸

عنوان: آشنایی با برنامه ها، طرح ها و پروژه های عمران روستایی

ناشر: سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، لغت

تهیه و تنظیم: معاونت آموزشی پژوهشکده مدیریت شهری و روستایی

مجری: استانداری گلستان، معاونت امور عمرانی، دفتر امور روستایی

مدیر پروژه: عبدالرضا دادبود، حسین رجب صلاحی، حسن نوروزی

ناظر پروژه: سید عارف موسوی، اشکان جعفر کریمی، ابراهیم حقدادی

نویسنده: دکتر سیدعلی بدری، مهندس همت‌علی عبدی‌نژاد

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول

سال: زمستان ۱۳۹۱

قیمت: ۳۵۰۰۰ ریال

نظارت چاپ: انتشارات فرمانش ۴- ۲۲۸۸۸۱۰۰-۲۱

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۲۳۵۵-۷-۵

حق چاپ و نشر برای انتشارات سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور محفوظ است.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۷
سخن مولف.....	۹
فصل ۱- تعاریف و مفاهیم (انواع طرح ها و پروژه ها).....	۱۵
۱-۱- تعریف روستا.....	۱۶
۱-۱-۱- بقیه بندی عملیات دولت.....	۱۶
۱-۱-۱-۱- امور.....	۱۶
۱-۱-۱-۲- نقش.....	۱۷
۱-۱-۱-۳- نامه.....	۱۸
۱-۱-۲-۴- طرح.....	۱۸
۱-۳- نظام بودجه ریزی.....	۱۹
۱-۳-۱- تعریف بودجه.....	۱۹
۱-۳-۲- روش های بودجه ریزی و تحت آن.....	۲۰
۱-۳-۳- بودجه عملیاتی (تعریف اضافی).....	۲۲
۱-۴- طرح های عمرانی (تعریف و انواع).....	۲۷
۱-۴-۱- تعریف طرح عمرانی.....	۲۷
۱-۴-۲- انواع طرح های عمرانی.....	۲۷
۱-۵- طرح ها و پروژه های عمرانی روستا در ایران.....	۲۹
۱-۵-۱- وظایف، طرح ها و پروژه های عمرانی وزارت نیرو.....	۳۰
۱-۵-۲- طرح ها و پروژه های وزارت نفت.....	۳۶
۱-۵-۳- طرح ها و پروژه های وزارت راه و ترابری.....	۳۶
۱-۵-۴- طرح ها و پروژه های وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات.....	۳۷
۱-۵-۵- طرح ها و پروژه های وزارت جهاد کشاورزی.....	۳۸
۱-۵-۶- طرح ها و پروژه های وزارت کشور.....	۳۹
۱-۵-۷- طرح ها و پروژه های بنیاد مسکن انقلاب اسلامی ایران.....	۴۱
۱-۵-۸- طرح ها و پروژه های سایر دستگاه ها و نهادها.....	۴۲

فصل ۲- نیازسنجی برنامه ها، طرح ها و پروژه های عمرانی.....۴۵

۲-۱- توسعه روستایی (تعریف، اصول و ویژگی ها).....۴۶

۲-۲- نیاز (مفهوم و دیدگاه ها).....۴۷

۲-۳- نقش طرح های عمرانی در تأمین نیاز و توسعه روستایی.....۴۸

۲-۴- نیازسنجی به مثابه برنامه ریزی روستایی.....۴۹

۲-۴-۱- تعریف برنامه ریزی.....۴۹

۲-۴-۲- رویکردهای برنامه ریزی روستایی.....۵۰

۲-۴-۳- اهداف برنامه ریزی مراکز روستایی.....۵۳

۲-۵- نیازسنجی برنامه ها و طرح های عمرانی روستایی در ایران.....۵۷

۲-۵-۱- انواع نیازسنجی مناطق و مراکز روستایی و استانداردها و ضوابط ارائه خدمات روستایی

کشور.....۵۸

۲-۵-۲- نیازسنجی براساس نتایج طرح های توسعه و عمران.....۶۴

۲-۶- شرح خدمات مطالعات برنامه ریزی کالبدی سکونت گاه های روستایی.....۶۹

۲-۶-۱- شرح خدمات طرح مطالعات روستایی.....۷۹

۲-۷- معیارها و ضوابط دستگاه ها (نیازسنجی).....۹۰

۲-۷-۱- معیارها و ضوابط برنامه ریزی روستایی.....۹۰

۲-۷-۲- معیارها برنامه ریزی شبکه آب آشامیدنی.....۹۳

۲-۸- الزامات نیازسنجی محلی طرح ها و پروژه های عمرانی روستا.....۹۷

۲-۸-۱- وجود اطلاعات و آمار؛ اتاق آمار روستا ضرورت نیازسنجی.....۹۸

۲-۸-۲- نیروی انسانی، خلاقیت و مدیریت ارزش.....۱۰۲

۲-۸-۳- وجود نهاد یا واحد برنامه ریزی روستایی.....۱۰۴

فصل ۳- پایش و ارزشیابی طرح ها و پروژه های عمرانی.....۱۰۵

۳-۱- پایش (نظارت) و کنترل.....۱۰۶

۳-۱-۱- تعریف نظارت.....۱۰۶

۳-۱-۲- انواع پایش (نظارت).....۱۰۶

۳-۲- ارزشیابی.....۱۰۹

۳-۲-۱- تعاریف و مفاهیم ارزشیابی.....۱۰۹

- ۳-۲-۲- انواع ارزشیابی ۱۱۱
- ۳-۲-۳- تجربیات ارزشیابی ۱۱۵
- ۳-۲-۴- فرایند ارزشیابی در ایران: ۱۱۸

فصل ۴- نقش مدیریت محلی در نیازسنجی و اجرای طرح های عمرانی و طرح ها

و پروژه های حوادث غیر مترقبه ۱۲۳

۴-۱- نقش مدیریت محلی در نیازسنجی و برنامه ریزی، اجرا، نظارت و ارزشیابی ۱۲۴

۴-۱-۱- وظایف و اختیارات عمرانی شورای اسلامی روستا ۱۲۴

۴-۱-۲- وظایف و اختیارات شورای اسلامی بخش ۱۲۵

۴-۱-۳- وظایف و اختیارات دهیاری ۱۲۷

۴-۲- طرح و پروژه های حوادث غیر مترقبه ۱۳۲

۴-۲-۱- زلزله ۱۳۳

۴-۲-۲- سیل ۱۳۳

۴-۲-۳- خشکسالی ۱۴۰

فهرست منابع و مآخذ ۱۴۷

پیشگفتار

توسعه روستایی، جزئی از برنامه های توسعه هر کشور است که برای دگرگون سازی ساخت اجتماعی- اقتصادی جامعه روستایی بکار می رود. اینگونه برنامه ها که دولت یا عاملان آن در مناطق روستایی پیاده می کنند، دگرگونی اجتماعی بر اساس طرح و نقشه است. این امر در بین کشورهای در حال توسعه که دولت ها نقشی اساسی در تئید ساختار جامعه به منظور هماهنگی با اهداف سیاسی و اقتصادی دارند، مصادق پیدا می کند. از سوی دیگر توسعه روستایی را می توان عاملی در بهبود شرایط زندگی افراد متعلق به قشر کم درآمد ساکن روستا و خودکفاسازی آنان در روند توسعه در کشور دانست.

توسعه روستایی به معنی حفظ یا گسترش روستا نبوده و نباید پنداشت که با توسعه روستایی می خواهیم روستا را گسترش داده یا حفظ کنیم. به طور مرسوم وقتی می گوئیم توسعه روستایی مدیریت معنائست که روستاهای موجود کشور یا باید حفظ شوند یا گسترش پیدا کنند، که هر دو این معانی نادرست بوده و بر همین اساس توسعه روستایی را باید همان بازسازی روستا بدانیم. بازسازی روستا از دیدگاه فکری، اندیشه ای، آموزشی، تکنولوژی و تولید، وقتی به هدف اصلی، بازسازی کامل جامعه روستایی باشد توسعه روستایی فرایند نوسازی یا بازسازی جامعه بر اساس اندیشه های نوین و استفاده از باور های بومی است. دانش بومی بخشی از سرمایه ملی هر قوم است که باورها، ارزشها، روشها، ابزارها و آگاهی های مردمی آنان را در بر می گیرد. این همان دانشی است که به وسیله آن در طی قرون، اقوام گوناگون روزی خود را از محیطشان جسته، پوشاک را تهیه کرده و خود را در سرپناهی آسمان داده، فرزندان خود را تربیت کرده و جامعه خود را سامان داده اند.

نظام مدیریت روستائی نیز می باید به جایگاه متعالی خود برای خدمات رسانی بهتر به منظور رضایتمندی هر چه بیشتر روستائیان کشور دست یابد. مهمترین راه برای رسیدن به این هدف برای نظام مدیریت روستائی دست یابی به جریان دانش و

اطلاعات بهتر در جهت اخذ تصمیم مناسب و کاهش خطاها در تصمیم گیری و اجرا می باشد. مهمترین ابزار دست یابی به اطلاعات در جهان امروز متون نوشتاری یا الکترونیک می باشد که اگر حاصل تلفیق علم و عمل باشند تاثیر گذاری آن به مراتب بر مخاطبین بیشتر خواهد بود. به منظور انتشار دست آوردهای جدید علمی و عملی در زمینه های مختلف مدیریت روستائی پژوهشکده مدیریت شهری و روستائی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور با همکاری دفتر امور روستائی استانداری گلستان اقدام به انتشار کتب آموزشی با عناوین زیر نموده است تا گامی هر چند کوچک در ارتقاء سطح علمی دهیاری ها کشور برداشته شود.

عناوین

- توسعه پایدار روستایی
- بهسازی و بازسازی بافت های روستایی
- آشنایی با طرح و پروژه های عمرانی روستا
- مبانی برنامه ریزی روستایی

کتاب حاضر با عنوان آشنایی با طرح و پروژه های عمران روستایی در چهار فصل تهیه شده است. فصول این کتاب عبارتند از: فصل اول: تعاریف و مفاهیم (انواع طرح و پروژه)، فصل دوم: نیاز سنجی برنامه ها، طرح ها و پروژه های عمرانی، فصل سوم: پایش و ارزشیابی طرح ها، فصل چهارم نقش مدیریت محلی در نیاز سنجی و اجرای طرح های عمرانی.

در پایان از همکاری صمیمانه آقایان عبدالرضا و حسن معاون امور عمرانی استانداری گلستان، حسین رجب صلاحی معاون آموزشی پژوهشکده مدیریت شهری و روستائی سازمان شهرداری ها و دهیاری های کشور، حسن نورانی مدیر کل دفتر امور روستائی استانداری گلستان که در تهیه، تدوین و نشر این کتاب تلاش فراوانی نمودند نهایت تقدیر و تشکر به عمل می آید.

جواد قناعت
استاندار گلستان

محمد رضا بمانیان
رئیس پژوهشکده مدیریت شهری و روستایی
سازمان شهرداریها و دهیاریهای کشور

سخن مولف

آموزش به طور کلی ایجاد تغییر در رفتار فرد است. به بیان دیگر آموزش فرآیندی از یادگیری است که طی آن مجموعه ای از دانش های مرتبط و منظم همراه با عادات و مهارت های حاصل از آن انتقال می یابد. می توان گفت که آموزش جریانی منظم مستمر است که هدف آن کمک به رشد جسمانی، شناختی، روانی، اخلاقی، اجتماعی، و به طور کلی، رشد شخصیت افراد در جهت کسب هنجارهای مورد پذیرش جامعه می باشد. بنابراین آموزش را می توان وسیله کسب دانش، مهارت و آگاهی و ابزار ایجاد تغییرات مثبت و مفید رفتاری و ذهنی در انسان دانست. حال اگر همانند بسیاری از معضلات، توسعه معادل ارتقای سطح نگرش ها، آگاهی ها و رفتارهای فردی و جمعی به منظور برهم زدن ساختارهای موجود برای دستیابی به آرمان های مطلوب در نظر گرفته شود، آموزش نیز کلید دستیابی به جامعه، اقتصاد و سیستم اجتماعی پایدار عنوان خواهد شد.

آموزش برای توسعه پایدار برای اولین بار در فصل ۳۶ دستور کار ۲۱ مطرح شد. این فصل، تحت عنوان «توسعه آموزش و بالابردن سطح آگاهی» به اهمیت و نقش آموزش در توسعه پایدار پرداخته و بدین موضوعات همچون توسعه و بهبود آموزش اولیه، جهت گیری مجدد آموزش های موجود در تمام سطوح جهت پوشش دادن مفاهیم توسعه پایدار، توسعه فهم و آگاهی مردم نسبت به مفاهیم پایداری و آموزش دانش و مهارت انجام امور شغلی به روش پایداری به نیروهای کاری پرداخته است.

امروزه از دانایی به عنوان یکی از منابع و عوامل ثروت ملل نامبرده می شود. در جهان امروز از یک سو شاهد خلق، تولید و انتقال دانش با سرعت بسیار زیاد هستیم و از سوی دیگر روابط میان دانش، جامعه، نهادها و اقتصاد دچار تحولاتی عمیق شده است. در این میان نظام آموزشی نقش بسزایی در تکامل دانایی، شکل گیری سرمایه انسانی و تحریک و توسعه اقتصادی- اجتماعی جوامع جهانی ایفا می نماید. طی دو

دهه گذشته شاهد تغییراتی شگرف در ساختارهای نظام‌های آموزشی بوده‌ایم. آموزش در هزاره جدید با تکیه بر نقش قاطع فناوری، محور قراردادن پژوهش علمی و تمرکز بر روی آموزش مهارت‌ها و استعدادها به توسعه پایدار انسانی کمک می‌نماید. علاوه بر این آموزش به شرط کیفیت بالا می‌تواند به متن زندگی انتقال یافته و پاسخ‌گو و مسئول نیازها و اولویت‌های گروه‌هایی که در آن فعالیت می‌کنند، باشد. به عبارت دیگر آموزش برای ایفای نقش قدرت بخشی و توسعه‌ای خود در کشورهای در حال توسعه، بی‌بایست در محتوای درسی، کیفیت بالا را ایجاد کرده و حفظ نماید. تأمین فرصت برای اندیشه و خلاقیت در میان گروه‌های علمی، ضرورت تطابق یک سیستم با چشم‌انداز سیستم بر آموزش، اعطای اختیار آزادی علمی و استقلال و خودگردانی در نظام آموزشی از ضروریات ضروری هستند که به ارتقاء و بهبود جایگاه نظام آموزشی و مؤثر بودن بیش از پیش آن در عرصه جهانی می‌انجامد.

در شرایط کنونی آموزش و پرورش منابع انسانی با توجه به تحولات سریع علمی و تکنولوژی امری بدیهی و اجتناب‌ناپذیر است. در خصوص این تحولات برخی از کارشناسان این گونه نظر داده اند که سرعت علمی و تکنولوژی به حدی سریع پیش می‌رود که دانش بشری هر پنج سال یک بار، در برابر افزایش می‌یابد. این افزایش همه چیز را در تغییر و تحول قرار داده است. در چنین شرایطی چگونه می‌توان منابع انسانی یک سازمان را با تحولات آشنا نکرد. قلم در صورت بی‌توجهی به امر آموزش کارکنان، سرنوشت و بقا سازمان به خطر خواهد افتاد. به همین علت در کشورهای پیشرفته، نیروهای انسانی هر ساله مورد آموزش قرار می‌گیرند. این دوره‌ها ممکن است از یک هفته تا چهار ماه به طول انجامد. بنا بر این رای دستیابی به اهداف اساسی مدیریت و توسعه روستایی، لازم است آموزش در ایران در یک فرایند میان مدت در سه بعد عمومی، توجیهی و شغلی مورد توجه قرار گیرد.

مجموعه‌ی پیش رو، در راستای چنین فرایندی تدوین شده تا با طرح مباحثی در مورد برنامه‌ها، طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی روستا، زمینه‌آشنایی مقدماتی دهیاران را با این حوزه فراهم سازد. این کتاب در چهار فصل تنظیم شده است:

- فصل اول: تعاریف و انواع طرح ها و پروژه ها؛
- فصل دوم: نیازسنجی طرح ها و پروژه های عمرانی؛
- فصل سوم: پایش (نظارت) و ارزشیابی طرح ها و پروژه های عمرانی؛
- فصل چهارم: مدیریت محلی، طرح های عمرانی و پروژه های حوادث غیرمترقبه.

همان‌طور که هر اثر انسانی دیگر، این مجموعه نیز خالی از ایراد و اشکال نخواهد بود. ارائه و طرح اشکالات احتمالی از طرف مطالعه کنندگان محترم، لطفی است که به نویسندگان کتاب امانی شده و در همین جا سپاس خود را از این الطاف ارزشمند اعلام می‌نمایم. در ادامه از سازمان شهرداری ها و دهیاری ها کشور که زمینه چاپ این کتاب را فراهم کردند، تشکر و قدردانی می‌نمایم.

دکتر سید علی بدری

همت علی عبدی نژاد

اهداف کتاب

اصولاً هر اقدامی که توسط انسان صورت می پذیرد، معطوف به اهداف خاصی است. به عبارت دیگر هدف، علت اصلی وقوع یک امر ارادی و خلق یک اثر می باشد. این امر در حوزه علمی و فرهنگی علی الخصوص کتاب نیز صادق است. اگر آموزش و اطلاع رسانی را هدف عام یک اثر فرهنگی مثل کتاب بدانیم، کاربرد مورد انتظار و مخاطبین، محتوا و اهداف خاص آن را تعیین می کنند.

رایج‌ترین اساس هدف کلی کتاب حاضر، آموزش و ارتقاء آگاهی های دهیاران و اعضای شورای اسلامی روستاها می باشد که عهده دار مدیریت توسعه و عمران روستایی هستند. شرایط محیطی و مسائل روستا و خصلت های اجتماعی- فرهنگی روستاییان از یک طرف و میزان سواد و آموزش، آگاهی های عمومی مخاطبین از نظام برنامه ریزی کشور و سطح علمی و تخصصی آنان به ویژه دهیاران از سوی دیگر، ایجاب می کند تا محتوای کتاب جنبه کاربردی داشته و از نگارش و ویرایش با قابلیت بهره برداری سهل برخوردار باشد.

تغییرات مستمر در قوانین و مقررات و نظام برنامه ریزی و تصمیم گیری، ارائه روش و راهنمای عمل برای آشنایی با مسائل روستا و روش های تعیین نیازهای عمرانی و سازوکار عمومی، پیگیری آن را بر معرط طرح ها و پروژه های موردی ترجیح می بخشد. بنابراین انتظار می رود مخاطبین مطالعه کتاب حاضر آگاهی ها و توانایی های زیر را بدست آورده و در حوزه مدیریتی خاص در کار بکنند:

۱. آشنایی با تعاریف و مفاهیم مرتبط با موضوع کتاب و حوزه مدیریت
۲. آگاهی با فرایند نیازسنجی و برنامه ریزی طرح ها و پروژه های عمرانی روستا
۳. آشنایی با نحوه و مراحل مدیریت اجرایی و بهره برداری (نگهداری) طرح ها و پروژه های روستایی

چگونگی اعمال نظارت بر مراحل نیازسنجی، برنامه ریزی، مطالعه و اجرای طرح ها و پروژه های عمرانی